

жыраў, Өтенияз жыраў, Жумабай жыраў Сейдуллаев, Жанназар жыраў Ақназаров, Абдирасули жыраў, Қарам жыраўлар хәм олардың атқарған вариантлары хәм текстлери ҳаққында мағлыұмат береді. Сондай-ақ Жумабай жыраў ҳаққында толық мағлыұматлар берилип өткен хәм “Едиге” дәстанының Жумабай жыраў атқарған варианты кеңнен үйренілген.

Карл Райхл дәстандағы қосық қатарлары дүзилісі хәм музыкалық безелиўин де изертлеген. Дәстанда ушырасатуғын «тон», «жыраў», «арак», «шаңарақ», «той», «қанжар», «бий», «пир», «бақсы», «қарағай», «жасаўыл», «жүзбасы», «карнай», «сурнай», «сүйинши», «хә», «шуў», «тойхана», «ийшан», «пота», «тобылғы», «теңге», «пери» хәм т.б. сөзлерди сол турысында қалдырған. Соң бул сөзлерге китаптың ақырында глоссарий түрінде түсиник берип өткен. Буның менен ол миллий колоритти сақлап қалыўға тырысқан.

Илимпаз өз аудармасында дәстанның қарақалпақ халқына тән болған барлық үрдислерди сақлап

қалыўды мақсет еткен. Айырым батыс оқырманларына таныс емес сөзлер хәм терминлерге жетерли дәрежеде түсиндирме берілген.

Китабының ақырында автор дәстанда ушырасқан айырым сөзлер, сөз дизбеклери хәм гәплерге комментарий келтирген. Дәстанның аудармасындағы хәр бапта қосық қатарларының ноталары да берілген.

Соны да айтып өтиў керек, қарақалпақ фольклорының илиминде Карл Райхл биринши мәрте өз аудармасын, яғный “Едиге” дәстанын оның бақсы яки жыраў тәрепинен жанлы түрде жырланған вариантын компакт-диск пенен биргеликте баспадан шығарыў тәжирийбесин баслап берди.

Жуўмақлап айтқанда, талантлы немец илимпазы Карл Райхл қарақалпақ халқының фольклорын, усы арқалы қарақалпақ халқының әдебиятын хәм мәдениетин үйренип хәм оны пүткил дүньяға танытыўда айрықша үлес қосқан көрнекли илим ғайраткери болып табылады.

Әдебиятлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Халқаро бахшичилик санъати фестивали очилиш маросимига бағишланган тантанали маросимда сўзлаган нутқи / «Халқ сўзи». –Тошкент: 2019.7апрель. № 68
2. Алламбергенов К. Қарақалпақ халық дәстаны «Едиге». -Нөкис: «Билим», 1995
3. «Едиге» - дүнья нәзеринде (К.Райхл менен С.Жәниев сәўбети). / «Еркин Қарақалпақстан», 4-октябрь 2003-жыл, №122 (17868)
4. Edige. A Karakalpak oral epic” Academia Scientiarum Fennica Vol.CXLI No. Helsinki 2007. Suomalainen tiedeakatemia Academia Scientiarum Fennica.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада қарақалпақ халқ достони “Едиге” ни хорижда ўрганиш масалалари муҳокама қилинади. Немис олими Карл Райхелнинг “Едиге” таржимасининг айрим масалалари таҳлил қилинади.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются вопросы изучения каракалпакского народного эпоса «Едиге» зарубежом. Анализируются некоторые вопросы перевода «Едиге» немецким учёным Карлом Райхлем.

SUMMARY

This article discusses the issues of studying the Karakalpak folk epic “Edige” abroad. Some questions of the translation are analyze of “Edige” by the German scientist Karl Reichel.

XX ÁSIR BASÍNDAGÍ POEZIYADA MILLIY AǴARTÍWSHÍLIQ MÁSELELERI

B.A.Davletov – filologiya ilimleriniń kandidati, docent
Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so'zlar: doston, tarjima, xalq shoirlari, qo'shiq, madaniyat, ma'rifiy ishlar, kotib.

Ключевые слова: эпос, перевод, народные поэты, песни, культура, просвещение, секретарь.

Key words: epic, translation, folk poets, song, culture, enlightenment, secretary.

Dóretiwshe haqqında ilimiy pikirler júritiw ushın onıń ómiri, jasaǵan dáwirini tuwralı keń túrde málim etken maqul.

XIX ásirdeń aqırı XX ásirdeń basında jasap ómir súrgen hám usı dáwir ádebiyatınıń hár tárepleme hám ján-jaqlama bayıwına úles qosqan shayırlar Seyfulǵabıt Májitov, Qasım Awezov hám Qazı Mawlik (Mawdit) Bekmuhammedlardı atap ótsek boladı. Usı shayırlar hám jámiyetlik iskerlerdiń ishinde shayırlar hám aǵartıwshı Mawdit Bekmuhammed ulınıń dóretpeleri belgili orın tutadı. Onıń janlı dóretiwshiligi qaraqalpaq ádebiyatınan iliminde eń az izertlengen hám ádil bahasınıń óz dáwirinde ala almaǵan máselelerden esaplanadı.

Qazı Mawlik dóretiwshiligi máselesi tek ádebiyatshı ilimpazlardı ózine tartıp qalmadan shayırlar dóretpelerine qızıǵıwshılar tariyxshı, etnogrflar, tilshi, pedagoglardı da ózine tartıp keldi.

Qazı Mawlik (Mawdit) Bekmuhammed ulı 1885-jılı Shımbay qalasında ulama shańaraǵında dúnyaǵa kelgen. Xojalardan esaplangan. Shayırdıń ákesi Bekmuhammed axun degen adam bolǵan. Bekmuhammed ata-babasınan kiyatırǵan oqımshı, ziyalı esaplangan. Bekmuhammedtiń ózi axun, waqtında Qaraqum iyshan, Xiywa sońınan Buxaradaǵı Mir Arab medreselerin pitkergen.

Qazı Mawlik haqıyqatında ápiwayı shańaraqtan emes al oqımshı, bardamlı jerden shıqqanlıǵın Qazı Mawliktiń balası A.Abiullaev maqullap qızıqlı maǵlıwmatlardı beredi. Bekmuhammed zamannıń talabın durıs túsinip balalarına jaqsı tárbiya menen qosa joqarı bilim beriwge de háreket etken. Bekmuhammedtiń Mawditten basqa Mawlid degen

ekinshi balasında bolǵan. Ákesi bul eki balasında áwele óziniń meshitinde oqıtqan. Ol balalarına óz meshitinde diniy talimatları menen birlikte ádebiyat, tariyx hám mádeniyatqa baylanıslı bilimlerde de úyretip bilim berip barǵan. Onıń úyindegi kitapxanasında kóplegen arab, farsı tilinde jazılǵan ilimiy hám kórkem kitaplar kóp bolǵan. Jas Mawdit oǵada talantlı, ziyrek, aqıllı bala bolǵan. Ol túni boyı kitapxanada kitap oqıp otırǵan. Onıń oqıwǵa degen iqlası kúnnen künge asa baslaydı. Bekmuhammed balasınıń oqıwǵa bilim alıwǵa qızıǵıwshılıǵın sezip onı Qaraqum iyshan medresesine oqıwǵa beredi. Mawdit qunt penen oqıwǵa kiriskeń kúnderde onıń úyinde qayǵılı waqıya júz beredi. Onıń, inisi Mawlid awırıp qaytıw boladı. Bul waqıyadan keyin Qazı Mawlik kóp waqıt qıynalıp júredi. Qazı Mawlik qosıqlarında óziniń jekkeligin aytıp inisin esleydi. Mawlen, ol óziniń belgili «Sápiwra menen aytısında»:

Kúnde meniń ash halatım darazdur,

Ózim ekkedurman pursatım azdur [5:214]

-dep jazadı.

Qaraqum iyshan medresesinde Mawlik medreseniń tártibi boyınsha birinshi gezekte islam talimatın diniy islam kórkem ádebiyatların úyrengen hám óz bilimін jetilistirgen. Ol dáwirlerde Qaraqum iyshan medresesi Orta Aziyadaǵı belgili medreselerden esaplangan.

Qaraqum iyshanların medresesiniń bay kitapxanası bolǵan. Mawliktiń bul jerde islam dini boyınsha kóp kitaplardı úyreniw menen birge «Hámre-Hámse», «Shaxnama», «Házireti Áliy», «Hákim Ulıqpan haqqında ápsana»,

jáne de «Mın bir tın», «Suwı Allayar», Sulayman Baqırğaniy, Xoja Axmad Yassawiy hikmetlerin hár túrli dástanlardı, qıssalardı oqıp, úyrengenligi haqqında Shımbaylı 96 jasar Izbasar Jabbarqulov maǵlıwmat beredi. Suwıların kópshiligi medresede jatıp qaraqum xızmetlerin etse uzaqtaǵıları, jılına bir eki ret kelip sálem berip sawǵalar ákelip turǵan. Olardıń birazları bahalı diniy kitaplardı, dástanlardı, shayırlardıń shıǵarmaların jáne de arab, parsı ellerinde baspadan shıqqan kóplegen kitaplardı sawǵa etken. Jas Máwdit usınday sharayatta oqıp bilim alǵan.

Qaraqum iyshan medresesinde diniy táliymatlar menen birge sufiyizm ádebiyatı úyrenilgen. Máwlik medresede Axmed Yassawiydıń, Shbliy ashıqtıń, Najimatdin Qubranıń, Sulayman Baqırğaniydıń, Máshráptıń shıǵarmaların oqıp úyrengen.

Qazı Máwlik qaraqum iyshan medresesin pitkerip óziniń bilimin rawajlandırıwdı kóp oyladı. Bul pikirin ákesi Bekmuhammed axunǵa oylasadı. Bul dáwirde Bekmuhammed Shımbay qalasınıń qazısı lawazımın atqarıp atırǵan dáwiri edi. Máwliktiń bul pikirin ákesi quwatlap oǵan Buxaraǵa Kókaltash medresesine barıp oqıwdı keńes etken. Sebebi Bekmuhammedtiń ózide Xiywa sońınan Buxarada Mir-Arab medresesinde oqıǵan edi. Ol waqıtları Xiywa medreselerinen keyin oqıwdı Buxara medreselerinde dawam etiw úrdis esaplangan. Sonıń ushın bolsa kerek. Qazı Máwlik ómirinshe:

Buxara quwatıy islamiy din ást,

Samarqand sayqoliy royiý zámın ást [2:54].

- dep ayıp júretuǵın edi dep kórsetedi shayırdıń balası Abdulla Abıbulıaev.

Máwlik Buxaradaǵı Kókaltash medresesine barıp sınaqlardan ótip oqıwǵa túsedı.

Buxaradaǵı Kókaltash medresesi Orta Aziyadaǵı eń úlken diniy oqıw ornı edi. Onda hátteki sırt ellerden de talabalar kelip oqıyutın bolǵan. Shayır ózi arab, parsı tillerinen ákesiniń meshitinde oqıp júrgen kúnlerinde-aq úyrenip baslaǵan edi. Sonlıqtan ol medresedegi diniy tártiplerdi, oqıwdı, tez meńgerip aladı. Jas tariyxshı ilimpaz A.Qudiyarov: «Hátteki qurandı oqıp baratırıp awdarıp beriw dárejesine de erisken» - dep kórsetedi.

Qazı Máwlik medresedegi bay kitapxanada bos waqtınıń kópshiligin ótkergen. Bul jerde ol islam dúnyasındaǵı arab, parsı tillerinde basıp shıǵarılǵan kóplegen diniy táliymatlarǵa baylanıslı kitaplardı, jáne de kóplegen erterler, dástanlar, payǵambarlardıń ómirine baylanıslı qıssalardan, shayırlardıń shıǵarmaların, ilimiy miynetler menen de tanısqa.

Ol ákesi Bekmuhammed penen Buxarada turıp xat alısıp turǵan. Xatlarınń birinde Buxaradaǵı Kókaltash medresesiniń kitapxanasındaǵı bay materiallar jóninde jazǵanında ákesi oǵan sol miynetlerden nusqa kóshiriwdi másláhát etken. Qazı Máwlik múmkinshiligi bolǵan kitaplardı «Türkiyge» yaǵnıy qaraqalpaqshalap ayırımların sol «hasıl» (originalında) túrinde, sol turısında kóshirip alǵan. Bul isler sońınan qazı Máwliktiń awdarmashılıq hám kátiplik xızmetiniń rawajlanıwına da úlken tásirin tiygizedi.

Máwlik 20-22 jaslarında Buxara medresesin pitkerip axun dárejesin alıp qaytıadı. Shımbay qalasına kelip ózi oqıǵan xan meshitinde bala oqıtqan. Ol meshitte sabaq berip júrip lirikalıq qosıqlar jasa baslaǵan. Bul haqqında belgili ilimpaz N.Dáwqaraev: «Shayırlıq jumısınıń rawajlangan waqtı 1905-jıl menen 1918-jıl arası» - dep jazsa ádebiyatshı alım professor A.Paxratdinov: «Qazı Máwlik 18-20 jaslarında-aq lirik shıǵarmalarınń sheberligi menen jáne de ataqlı qıssaxan ekenligi menen ádep Shımbay qalasına, soń barlıq qaraqalpaq xalqınıń arasına tarala baslaydı» - dep jazadı [4:154].

Máwlik shayır dáslep ápiwayı biraq tereń mánili qosıqlar jasa baslaydı. Onıń dáslepki shıǵarmaları yumorsatıralıq qosıqlar yamasa turmıstıń anaw ya mınaw máselelerin sóz etken shıǵarmalar bolǵan. «Kóknarshı dostıma» qosıǵı ápiwayı tilde jazılǵanı menen óz zamanı ushın eń

áhimiyetli máselelerdi sóz etken. Sol dáwirdegi ayırım qosıqlarında burınnan Adam balasınıń den sawlıǵına zıyan esaplangan kóknarshılıq, náshebentlikke qarşı pikirdi quwatlap jazǵan qaysı qosıǵı qaysı zamanda óz áhimiyetin joǵaltar emes. Máselen, Orta Aziya xalıqlarında geypara adamlarǵa «dástürge» aylanıp ketken «kóknarshılıq» qattı áshkaralap onıń adamnıń den-sawlıǵı ushın da hátteki jámiyet ushında zıyan ekenligin eskertken qatarların oqıymız:

Neshshe jangá urtlasa dep ishirdiń,

Mámбеткерім мolla seniń шáкіртиń,

Adamlarǵa zıyan etseń kerekti [4:160] - dep óziniń dostın kúlkige aladı.

Qazı Máwliktiń jas waqtındaǵı jazǵan qosıqlarınıń kóbi si sol waqtta xalıq qosıqları qatarına kirip ketken.

Shayır Buxara medresesin pitkerip kelgenine kóp waqt bolmasada xalıq arasında «axun», «shayır» atalıp kópke belgili bolǵan edi. Máwlik Buxara medresesin pitkerip kelgenine bir jıl bolmay-aq ákesi Bekmuhammed axun qattı awırıp tosattan 43 jasında qaytı boladı. Sonlıqtan ákesiniń ornına yaǵnıy bosǵan qazılıq lawazımına Shımbaydıń muftıyı Máwliktiń ustazı Áliy axun-iyshan Máwlikti usınadı.

Máwlik (Máwdit) Bekmuhammed ulın «Qazı Máwlik» dep xalıq atay baslaydı. Qazı Máwlik Bekmuhammed ulınıń qazılıq etken dáwiri haqqında da adamlar arasında biraz tartıslı pikirler bar. Máselen Q.Ayimbetov «Xalıq danalıǵı» kitabında mınaday maǵlıwmattı beredi: «Qazı Máwlik medresede oqıp joqarı bilim alǵan, azǵana waqt qazı da bolǵan, mine sonlıqtan onı «qazı» dep atap ketken. Onıń qazılıq kásibinen göre ádebiyatı taratıw boyınsha xızmeti kóp bolǵan» [2:54]. N.Dáwqaraev «Qaraqalpaq ádebiyatı tariyxınıń ocherkleri» atlı miynetinde: shayır jóninde óz pikirin ayta kelip: «Ol (Qazı Máwlik.B.D.) eski diniy mekteplerinde oqıǵan, sawatlı, bilimli Adam. Bir neshe jıl shımbayda qazı bolǵan» - dep kórsetedi.

Shımbay qalasınıń tariyxın izertlegen ilimpaz A.Kudiyarovtıń óz maqalasında biziń pikirimizdi tastıyqlaydı. Bul dáwirde Qazı Máwliktiń ómirinde de qaraqalpaq xalqınıń turmısında da kóplegen waqıyalar boldı. Solay etip, Qazı Máwlik 1905-jılın aqırlarında Shımbay qalasınıń qazısı bolıp saylanadı. Ol qazılıq wazıypasın da shayırlıqta da teńdey alıp baradı. Qazı Máwlik arab, parsı, barlıq türkiy tillerdi hátteki orıs tilinde jaqsı meńgerip alǵan tábiyǵıy talantlı adam. Bul dáwirde jergilikli xalıqtıń ishinen shıqqan geypara, adamlar orıs tili hám ádebiyatı menen azda bolsa tanıs bolǵanlıǵı málim. Bul haqqında N.Dáwqaraev óziniń doktorlıq dissertaciyasınıń avtoreferatında: «В восемьдесятых годах прошлого века было открыто несколько русско-туземных школ нового типа, предназначенных для подготовки чиновников... Среди местного населения стали появляться люди изучившие русский язык и знакомые с русской литературой» - dep kórsetedi. Demek bul dáwirde xalıqtıń ishinen oqıwǵa, bilim alıwǵa qızıǵıwshılar kóp bolǵanlıǵı haqıyqat. Onıń ústine Qazı Máwliktey birqansha talantlı adamlar tillerdi ózinshe úyrenip jetilisen.

1910-1911-jıllarda qaraqalpaqtıń arqa aymaǵında qazıw isleri tolıq bolmay qalıp suwsızlıqtıń sebebinen «aq qapshıq» dep atalǵan ashlıq boldı. Bul ashlıq 1914-1919-jıllar aralıǵında jáne qaytalangan.

Al, 1916-jılı 25-iyundeǵı patshanıń basqa xalıqlardıń er adamların urıs bolıp atırǵan rayonlarda qorǵanıw qurılıslarına, sonday-aq mámleket ushın zárúrli bolǵan basqada qorǵanıw jumıslarına tartıw haqqındaǵı ukazı shıqtı. Aradan bir ay ótip buǵan qarşı Ámiwdarya bóliminde kozǵalań bolıp, aqıbetinde milliy azatlıq háreketi baslanadı. «Ukazda basqa xalıqlardıń 19 jastan 43 jasqa shekemgi adamlardı urıs dawamında til jumılarına tartılutıǵınlıǵı atap kórsetildi.» Bul jaǵday xalıq ushın júdá awır boldı. Asirese jas kelinshekler ayrılıq dártine ushıraydı. Qazı Máwlik bul tariyxıy waqıyalarǵa baylanıslı olarǵa tilekleslik iretinde

shıǵarǵan «Márdikar» qosıǵında bılay jazadı.

Záhmet shekip ketti deydi yoqarı,

Kimisi ketipti Charjowdan arı,

Ansha boldı, hesh bir xabar bolmadı,

Keshe ketken sáwdıgimdi saǵındım [2:53]

Ilimpaz A.Paxratdinov: «1910-1914-jıllardan baslap Qazı Máwlik Shımbay qalasındaǵı úlken meshitlerde, burın, «xan meshiti» dep atalǵan orında jetik allama sıpatında talabalarǵa sabaq bergen» - dep jazadı óz miynetinde.

Haqıyqatında da Qazı Máwlik Shımbay qalasınıń qazısı lawazımında turıp shayırshılıq penen de shuǵıllanǵan sonıń menen bir qatarda meshitlerde sabaq bergen. Usı dáwirde Qazı Máwlik Shımbaydan óz ǵárezeti menen meshit salıp miynetkesh xalıqtıń balaların biypul oqıtıp awqatta bergengligi haqqında U.Raxmetullaev penen E.Karimullaev maǵlıwmat beredi. (Qazı Máwliktiń bul meshiti 1929-jılǵa shekem islep turǵan, al sońınan ózi quwdalanıp meshiti sawda skladına aylandırılıp jiberilgen).

Usı dáwirde Qazı Máwlik ómiriniń kópshilik bólegin hátte qaraqalpaqlarda birinshilerden bolıp awdarma isi menen shuǵıllana baslaydı. Sebebi bul dáwirlerge kelip Qaraqalpaqstan xalqınıń oqıwǵa, bilim alıwǵa ásirese ádebiyatqa, mádeniyatqa qızıǵıwshılıǵı kúsheye basladı. Bul haqqında professor A.Paxratdinov: Ol birinshi gezekte arab xalıq erteklerin, ásirese «Mın bir tın»niń kóp erteklerin, «Ajibini Ulıq», «Shıǵıs sayqalı», «Hámiyri Hámze», «Házireti Aliy» haqqındaǵı dástanlardı, «Til sáne» (porxanlar kitabı) «Tús jorıw», «Sayqalıy mádet» usaǵan kóp kitaplardı qaraqalpaq tiline awdardı» dep kórsetedi.

Haqıyqatında da Qazı Máwlik kóplegen diniy, ádebiy kitaplardı arab-parsı tilinen qaraqalpaqshaǵa tınbay awdarıp otırǵan. Máselen «Hilalay peri» dástanın tánhá ózi parsı tilinen qaraqalpaqshaǵa awdargan. Sońınan bul dástandı qayta kórip shıǵıp ózi qayta islegen «Ǵarip ashıq-Shasánem» dástanına kirgizip, biriktirip jibergen. Sol ushında bul dástanǵa qızıǵıwshılıq kúshli bolǵan.

Qazı Máwlik bunnan basqa túrkiy xalıqlarǵa keńnen málim bolǵan kóplegen dástanlardı máselen «Góruǵlı», «Yusip-Axmed», «Ǵarip ashıq» dástanların Firdausıydıń, Nizamiydıń, Genjoudıń, Nawayınıń kóp qosıqların hám «Hamsa»ǵa kirgen dástanların hám túrkmen tilinen Maqtumqulınıń kóplegen qosıqların qaraqalpaqshalan.

Máwlik Bekmuhammed ulı Qaraqalpaqstanda keńes húkimeti ornaǵansha Shımbayda qazı bolıp turǵan. Soń shayır óziniń sanalı ómirin birotala diniy islamǵa, aǵartıwshılıq islerine baǵıshlaydı. Qazı Máwlik Shımbayda birinshi bolıp kitap dúkanın ashqan. Bul haqqında U.Rametullaev óz maqalasında: «1926-jılı Shımbayda kitapxana (kitap dukanı) ashadı» dep jazsa, professor A.Paxratdinovte 1926-jılları kitap dúkanın ashadı dep kórsetedi. Bunı xalıq shayırı Abaz Dabılovtıń kórsetpesine sáykes ol: «men 23 jaslarımda (yaǵnıy 1921-jıllarda) Shımbaydıń bazarına kelsem, moyılday qara saqalı bar, qara sulıwshıq kisi kitap satıp otır eken. Bul ataqlı shayır,

Adebiyatlar

1. Алламбергенов К. Қарақалпақ әдебиятында айтыс. -Нөкис.: Қарақалпақстан. 1989. Б.18
2. Айымбетов Қ. Халық даналығы. -Нөкис.Қарақалпақстан. 1988. Б 53-55.
- 3.Байниязов Қ. Қазы Мәулік тәрийпи хәм мухаббат қосықлары. // Әмиўдәрә. 1987. №1 Б.105.
4. Пахратдинов Ә. XIX әсирдің ақыры XX әсирдің басындағы қарақалпақ әдебияты тарийхы. -Нөкис.: Билим. 1997. Б.226.
5. Пахратдинов А., Өтемуратова Х. XIX әсирдің ақыры XX әсирдің басындағы қарақалпақ әдебияты тарийхы. Хрестоматия. -Нөкис.: Билим, 1995. Б 209-215.

Maqolada Qozi Mavlik (Maudit) Bekmuhammed ug'lining ijodining tadqiq qilinishi, ta'lim-ta'rbiyaviy, madaniy-ma'rifiy ishlari haqida so'z qilingan. Shoirning lirik qo'shiqlari g'oyaviy-mavzusi, janriy xususiyatlari atroflicha o'rganilgan. Shunigdek, adibning tarjimashunoslikga qo'shgan hissalar haqida ham fikr yuritilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается научная, просветительская, культурно-просветительская деятельность Казии Мавлика (Маудит) Бекмухаммед оглу. Подробно исследуются идейная тематика и жанровые особенности лирических песен поэта. Обсуждается также вклад автора в переводоведение.

PEZIOME

SUMMARY

The article deals with the study of the work of the son of Qazi Mavlik (Maudit) Bekmuhammed, his educational, cultural and enlightenment work. The ideological theme and genre features of the poet's lyrical songs are studied in detail. The author's contribution to translation studies is also discussed.

kátip qıssaxan Qazı Máwlik edi» - dep maǵlıwmat beredi.

Qazı Máwliktiń úyine eki-úsh sulıw xat jaza alatuǵın sawatlı kátip (xatker) adamlar turaqlı jasaǵan. Olarǵa óziniń awdargan hám qaraqalpaqshalan diniy hám ádebiy kitapların kóbeytip kóshirtip xalıqqa taratıp otırǵan.

Qazı Máwlik 1918-24-jıllarda taza mekteplerdiń ashılıwına kómeklesip Q.Áwezov hám S.Majitovlar menen birlikte arab grafikasını úyretiw onı qayta ońaylastırıp islewde másláhátler bergen.

Qazı Máwlik keńes húkimetiniń dáslepki jıllarında da az sanda bolsada shıǵarmalar dóretken. Onda ol jańa zamandaǵı balalardıń bilim alıwın quwatlaǵan. Bul dáwirdegi shıǵarmalarınan «Zaman boldı», «Hayal-qızlar» h.t.b. Misalı:

Ashıldı áne taza mektep,

Qatar-qatar otırıń dep,

Úyretip ikramıw-átep,

Ilm alıń hayal-qızlar [4:156].

- dep jazadı. Bunda hátte onıń progressiv shayır ekenliginen derek beretuǵın jaqsı belgilerdiń biri: «ilm alıń hayal-qızlar» - dep uran taslawında kórinip turıptı. Demek ol zamandı túsingen shayır bolǵan.

Qazı Máwlik 1926-27-jıllarda Shımbay qalalıq atqarıw keńesiniń kátibi bolıp islegen. Bul dáwirde de ol bilimlendiriw, ádebiyat, mádeniyat islerine kóp ǵayrat saladı. Biraq ol qanshelli qaraqalpaq xalqınıń rawajlanıwı ushın xızmet etse de, sol waqıttaǵı keńes húkimetiniń belsendilherine jaqpadı. Hátteki onı qamaqqa alıw qáwpi bolǵan da ol májbúriy túrde 1929-jılı gúzde túrkmen arasına bala-shaǵası menen qashıp kóship ketedi. Biraq Qazı Máwlik ol jaqlarda da ádebiy xızmetin taslamaǵan bolsa itimal. Bul haqqında ilimpaz Q.Bayniyazov «Qazı Máwlik shayırdıń táriyp hám muhabbat qosıqları» atlı maqalasında «M.Bekmuhammedov Quba tawda jasaǵan dáwirinde «Yusip-Axmed», Mollanepestiń «Tahır-Zehre» dástanların túrkmen tilinen qaraqalpaq tiline awdargan» - dep jazadı. [3:105]

Belgili ilimpaz N.Dáwqaraev Qazı Máwliktiń ádebiy, mádeniy, aǵartıwshılıq xızmetlerin joqarı bahalap onı mámleketlik kelisim menen Túrkmenstannan Nókiske 1949-jılı kóshirip alıp keldi. Shayır sonshama qısıwmetlerden keyin óz watanına qayıp keledi. Usı jılı ol «Jasargan ilham» atlı shıǵarmasını dóretdi.

1949-50-jılları Qazı Máwlikti belgili xalıq shayırları S.Nurimbetov hám A.Dabılovlar menen birlikte Qaraqalpaqstanınıń kóplegen jerlerine ádebiy saparǵa jiberedi. Sonıń ushın bolsa kerek shayır eki joldasına arnap:

Shaqırmasań barmas asqa,

Ekewiniń úyi basqa,

Biri uzın biri qısqa,

Abbaz bilen Sadıq shayır.

-dep házil dálkek qosıqlarında shıǵarǵan.

1949-jılı Qazı Máwliktiń: «Gúlistan» ádebiy almanaxında «Kelin-qızlar» degen qosıqları basılıp shıqtı.

Qaraqalpaq ádebiyatı, mádeniyatı, aǵartıw isleriniń belsendisi, 1950-jılı qaytı boladı.